

НАР. БИБЛИОТЕКА - СОФИЯ
1916 г. № 1023

ВРАНЯ

ИСТОРИЧЕСКИ БЪЛЪЖКИ

СТЪКМИЛЪ:
К. ПЪРЛИЧЕВЪ.

СОФИЯ
Печатница П. Глушковъ
1916.

XXXI. Б. 4/6

ВРАНЯ

ИСТОРИЧЕСКИ БЪЛЪЖКИ

СТЪКМИЛЪ:
К. ПЪРЛИЧЕВЪ.

СОФИЯ
Печатница П. Глушковъ
1916.

31182

* * *

Кждѣто е текла вода, пакъ ще да тече, казва българската пословица. Истинността на тая мѣдростъ не подлежи на никакво съмнѣние, а ние съвремѣнниците нѣмаме нейното потвърждение въ това, що стана прѣдъ очитѣ ни прѣзъ послѣднитѣ два—три мѣсеца.

Сърбия бѣше станала невъзможна държава. Ужъ на научна почва нейнитѣ учени, като Цвиича и неговитѣ послѣдователи се впрегнаха въ една невъзможна работа, да рушатъ научни истини, доказани и потвърдени отъ европейски авторитети; а сърбскитѣ държавници на чело на своя „Наполеонъ“ принцъ Александъръ и „великия дипломатъ“ Пашичъ намислиха да създадатъ „велика Сърбия“ за смѣтка на чужда земя. И слѣдъ като сърбитѣ заседнаха по съвсемъ грабителски начинъ въ българска Македония (послѣ тѣ щѣха да дохождатъ до Искъръ), сториха намѣрение да си взематъ Босна и Херцеговина, Далмация и Славония, Чехия и Хърватско, да стигнатъ до Бечъ, и слѣдъ това да-ще Богъ и за останалото... Но... камилата тръгнала да търси рога, а изгубила и ушитѣ си.

Враня.

Още отъ врѣмето на българския царь Самуила границата на България откъмъ Сърбия била: съединени Дримъ, Бѣли Дримъ; Ибъръ, устието на Сава; градоветъ Бѣлградъ, Нишъ, Враня, Нови-Пазаръ, Призренъ и др. сж влизали въ България. Когато България попаднала подъ Византия, сърбскиятъ князь Воиславъ разширилъ своята власть върху Босна, Хумъ и Рѣшка и макаръ че тогава Метохия, Косово, Българска Морава и пр. били вѣнъ отъ неговата държава, професоръ Станојевић казва: „Сада је Војислав владао готово свима српскимъ земљама; у његовој држави био је готово цео српски народ“. Около 150 години слѣдъ Воислава, сърбската държава въ врѣмето на Неманя се простирала на сѣверъ до Рудникъ планина, на изтокъ до Морава, на западъ до Адриатическо море, а на югъ до Косово, като при това Враня и Призренъ пакъ били вѣнъ отъ границитъ на Сърбия. Наистина, тогава Македония и Моравската областъ били подъ Византия, но се броели за български земи, и даже се наричали България, както свидѣтелствуватъ лѣтописитъ на кръстоносцитъ.

Като прѣхвърлимъ вѣковетъ на тъмното робство и дойдемъ до началото на българското духовно възраждане, намираме се прѣдъ цѣла редица доказателства за българската народностъ на населението въ Враня. Така, „Втора Змѣевска прѣправка на Паисиевата История“ на стр. пв—пг е писано: „часть вторая“

Оу Оракии колко градови има Български:...

Вюстендилъ: Банѣ: Брезникъ: Трънъ: Пиротъ:
Вранѣ: Лѣсковичъ: Нишъ: Круша.

Чужденецътъ Angusto Gottlob Bohemio въ 1766 година прокарва границата между Сърбия и България по течението на Тимокъ; послѣ границата прѣсича долината на Нишава между Нишъ и Паланка, прѣминава отвъдъ Българска Морава и обхваща като български градове Лѣсковецъ, Качаникъ, Скопѣе, Вранѣ.

Въ 1796 година се е появила картата на de la Rochette. И въ тая карта Лѣсковецъ, Вранѣ, Скопѣе и др. сж български градове.

Димитрий Давидовиъ въ своята „Исторія на рода сръбскогъ“, издадена на 1821 година казва, че Сърбия граничи на югъ съ Македония, а въ приложената къмъ книгата карта градове Нишъ, Вранѣ, Прищина и Нови-Пазаръ не спадатъ у „землѣ у които пребиваю Сръблѣ“.

Францускиятъ пътешественикъ Ami Boué въ своето съчинение слѣдъ пътуванията си въ Европейска Турция прѣзъ 1836 и 1838 години за Вранѣ казва слѣдното: „Градътъ има 6 или 8 джамии и брой отъ 6 до 8 хиляди души българи смѣсени съ албанци мухамедади.“

Въ областта на Българска Морава население-то е взело живо участие въ вѣстанието отъ 1841 година противъ турцитѣ. Послѣднитѣ извършили голѣми жестокости, та великитѣ сили изпратили пратеници да изучатъ на мѣстото причинитѣ на вѣстанието и да видятъ съ очитѣ си извършенитѣ отъ турцитѣ опустошения. Плодъ на тия изучавания и наблюдения сж австрийскитѣ документи върху вѣстанието на Нишкитѣ българи, книгата на Бланки,

документитѣ приложени къмъ книгата на Н. Поповъ „Россія и Сербія“ и други. Въ всичкитѣ тѣзи документи се говори, че християнското население въ Нишъ, Лѣсковецъ, Враня, Прокопье, Бѣла-Паланка, Пиротъ и тѣхната околностъ е българско, въстанниците сж българи, пострадалото и забѣгнало население отъ тия мѣста въ Сърбия е българско население.

Една отъ най-старитѣ народностни карти на българскитѣ земи е картата на Шафарика отъ 1842 година. Споредъ нея Нишъ, Лѣсковецъ, Враня и пр. сж градове отъ българската областъ.

Йорданъ Хаджи Костадиновъ Джино, който изходилъ цѣла Македония, въ Цариградски Вѣстникъ отъ 1852 г. дава свѣдѣния за разни градове въ Македония и между другитѣ като български градъ сочи и Враня, за който казва: Вранѣ, градъ Болгарскій; а за населението му казва: стари Болгаре, неучени, непостоянны, суевѣрцы и т. н. т.

Францускиятъ професоръ Дежарденъ, като се ползувалъ отъ писаното за сърбския народъ отъ учени сърби, издалъ въ 1853 година една карта на Сърбия; въ тая карта сж означени точно всичкитѣ земи, дѣто се говори сърбски. Е добръ, споредъ тая карта, Бѣла-Паланка, Пиротъ, Лѣсковецъ, Враня, Гиляни, Прешово и др. не спадатъ въ сърбскитѣ земи, тѣ сж градове въ българската говорна областъ.

Австрийскиятъ консулъ Ханъ пжтувалъ два пжти прѣзъ Македония съ научна цѣль: еднѣжъ на 1858 и втори пжтъ на 1863 г. Първиятъ пжтъ Ханъ билъ придруженъ и отъ сърбския майоръ Франьо Захъ, директоръ на Бѣлградското артилерийско училище. На Заха било поржчано отъ сърбска страна да отбѣлѣзва изъ пжтя си кждѣ жи-

вѣятъ сърби, кждѣ българи, или албанци. Захъ извършилъ поржчаното и даже издалъ една карта; но както картата, така и докладътъ му оставатъ и до сега необнародвани отъ сърбска страна — види се, имало защо да се криятъ. Ала отъ изнесенитѣ работи въ пжтописитѣ на Хана се вижда, че сърбско-българската говорна межда върви по Българска Морава чакъ до Призренъ. На югоистокъ отъ тая межда държатъ българитѣ, а на сѣверо-западъ сърбитѣ и албанцитѣ. Споредъ това и населението край Българска Морава — Лѣсковецъ, Враня и пр. е българско. Споредъ J. Erben (1868) въ българската областъ спадатъ Нишъ, Враня, Ново-Бърдо, Тетово, Дебъръ, Струга и Охридъ. Въ картата на Н. Kiepert (1869) българската областъ обхваща градоветѣ Акъ-Паланка, Лѣсковецъ, Враня, Скопѣе, Тетово. Karl Sax въ 1877 г. туря въ границитѣ на българската областъ Нишъ, Враня, Скопѣе, Охридъ и др. Споредъ сжщия, въ Вранска каза има 25 хиляди мухамедани албанци и 65 хиляди и 500 православни българи. Картата на Мирковича обхваща като български градоветѣ Неготинъ, Княжевецъ, Нишъ, Враня, Лѣсковецъ, Тетово, Кичево, Струга, Охридъ, Костуръ.

На 1869 година Вранската община отъ името на цѣлото население отъ Вранска каза подава до султана молба, подкрѣпена съ 20 печата; въ тая молба Вранскитѣ българи искатъ справедливо да имъ се разрѣши българския църковенъ въпросъ и високо заявяватъ, че не признаватъ грѣцкия патрихаръ за глава на българската църква, като при това молятъ да се вдигне отъ Скопѣе владиката Паисий, понеже служи на грѣцката патриаршия.

Четири години подиръ това, жителитѣ на Враня

и окръга му отправятъ молба до великия везиръ въ Цариградъ, да издаде бератъ на избрания за Скопската епархия български владика Доротей.

Въ навечерието на Цариградската коференция графъ Игнатиевъ въ прѣдварителнитъ съвѣщания съ Маркизь Солзбери е искалъ България да състави една провинция, която да обхваща всичкото пространство означено съ жълта боя въ картата на Киперта, а това ще рече Нишъ, Лѣсковецъ, Враня и пр. да влѣзатъ въ българската областъ.

Прѣзъ врѣме на примирието между Русия и Турция въ Одринъ рускиѣ делегати сж искали Морава за граница между Сърбия и България, като се даде на България Нишъ заедно съ Пиротъ и Враня. И това е било толкова справедливо, като се вземе прѣдъ видъ, че въ Гиляни, Враня, Лѣсковецъ, Власотинци и Нишъ българитъ си имаха още прѣди руско-турската война добри уредени български училища, че по-голѣмата частъ отъ тая областъ влизаше въ българскитъ епархии Скопска и Нишка и споредъ рѣшението на Цариградската конференция областта на цѣлата Българска Морава влизаше въ западната автономна България. Ето какво пише Верковичъ съ дата 17 мартъ 1878 г. Неслыханныя безобразия Сербовъ простираются до того, что они нисколько не стѣсняются лгать прѣдъ цѣлымъ свѣтомъ, говоря: „Сербъ изъ Ниша, Сербъ изъ Пирота, Сербъ изъ Лесковца, Сербъ изъ Врани, Куманова, Водена и т. д.“

И тъй градъ Враня влизалъ, както се каза вече, въ Скопската българска епархия и се числѣлъ къмъ Македония. Пръвъ учителъ въ Враня билъ единъ калугеръ отъ Рилския манастиръ; той прѣподавалъ псалтирь и часослогъ. Послѣ дошълъ

даскалъ Ангелко отъ Самоковъ, който учителствувалъ цѣли 25 години. Подиръ него билъ Димитъръ Поповъ отъ самия градъ Враня. Къмъ срѣдата на 19 вѣкъ въ Враня учителствувалъ 2-3 год. и даскалъ Никола отъ Горна-Джумая. Въ 1858 г. Вранянци канятъ за учителъ въ своя градъ С. Костовъ отъ с. Шапранци до Враня, който се училъ при Н. Геровъ въ Пловдивъ още въ 1846 г., но той не приелъ. Къмъ това врѣме богатиятъ Вранянецъ Стаменко Торovelче, който ходилъ да продава вжжа изъ България, се отнесълъ до Н. Геровъ да му прѣпорѣча учители за Враня. Геровъ прѣдоставилъ тая работа на прочутия тогава учителъ Юрданъ Неновъ, който пратилъ въ 1859 г. брата си Тодора отъ Елена и Янко Тодоровъ отъ Сопотъ за учители въ Враня. Тодоръ Неновъ учителствувалъ тукъ 6-7 години Но най-дълго и плодотворно учителствувалъ въ Враня Никола Шишеджиевъ отъ Сопотъ. Вранянци, които въ църковната борба вървѣли заедно съ Скопяни, отдѣлили се отъ патрихаршията на 1869 год. Прѣдставителъ на Враня въ българския народенъ съборъ въ Цариградъ бѣше архимандритъ Диониси. Когато прѣзъ мартъ 1874 г. бѣ издаденъ султански бератъ на българския митрополитъ Доротея, Вранянци го покрѣщавали най-тържествено.

Между покрѣщавитѣ билъ и Шишеджиевъ, избранъ отъ Доротея за неговъ секретаръ, а за учителъ на негово мѣсто бѣ поставенъ Василь Стоманяковъ отъ Габрово. Той и архимандритъ Данаилъ били наклеветени прѣдъ турцитѣ въ размирнитѣ врѣмена отъ 1875 година и закарани въ Цариградъ; тамъ Стоманяковъ умрѣ отъ тифъ, а Данаилъ постѣпи послѣ въ Хилендарския манастиръ.

Вранянски Митрополитъ Доротея †

Колко Вранянци сж обичали своето просвѣтно дѣло се вижда отъ това, че българското училище въ Враня се е издържало прѣзъ всичкото врѣме отъ самата българска община.

Сърбскиятъ прѣдставитель въ Берлинския конгресъ Ристичъ пише съ дата 27 юни 1878 на Груича.

„Ние би били въ опасностъ да изгубимъ на конгреса Враня и Гърделица по настояване на Англия, а Пиротъ по настояване на Русия“.

Слѣдъ окупирането на Враня отъ сърбитѣ на 19 януари 1878 година, военната власть забрани на жителитѣ по Морава и на изтокъ отъ нея да се наричатъ българи. Но сждено било най-сетнѣ истината и правдата да възтържествуватъ надъ завистъта и небратолюбието на сърбскиятъ управници. Надъ Враня вече грѣе слънцето на българската свобода и Вранянци сж щастливи, че дочекаха тоя свѣтълъ день, въ който за винаги тѣ свързватъ своята сждба съ сждбата на цѣлия български родъ.

* *
*

Ние българитѣ имаме недостатѣци, за които даже и въ такѣво врѣме като днешното, когато изпѣкнаха на явѣ отличнитѣ боеви качества на въоръжения български народъ, все пакъ трѣбва да се натяква до тогава, до когато се изгладятъ толкова, че да не ни е срамъ, кога ни хвалятъ приятели отъ други народности. Ако днесъ, за щастие не е Паисиевото врѣме, когато българинътъ се срамувалъ да каже, че е българинъ, за съжаление и днесъ все още има българи, които не познаватъ родната си история, немярятъ за родната си рѣчь, не знаятъ до кждѣ е било, до кждѣ е сега и до кждѣ трѣбва да бжде българско. Кажете ми какъ да се заклеими единъ „интелигентенъ“ българинъ, дългогодишенъ учителъ и бивши училищенъ инспекторъ, който въ прѣдвечернето на войната твърдѣше, че гр. Дойранъ е населенъ съ всѣкакви други, но не и съ българи?

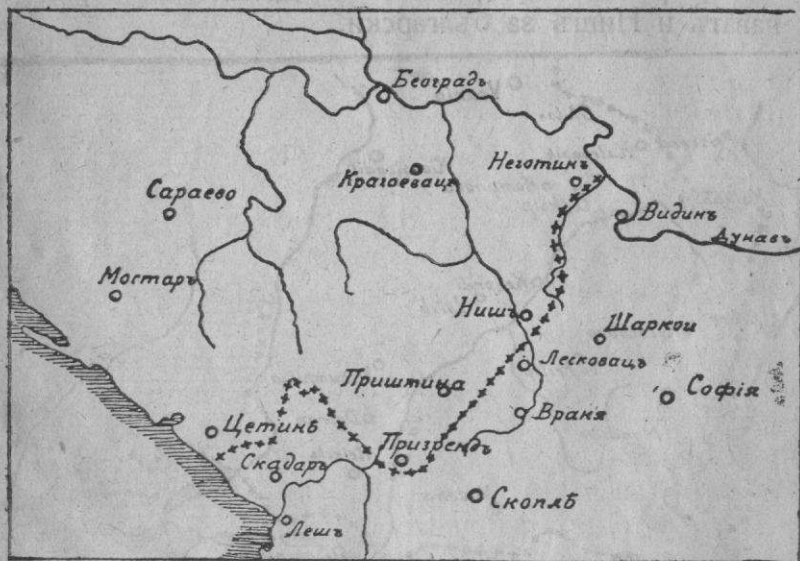
За изкоренение на такѣво грубо невѣжество нуженъ е още много трудъ, потрѣбна е още много свѣтлина. Тоя трудъ трѣбва да бжде проявенъ и тая свѣтлина очакваме да се разпрѣсне пакъ отъ страна на най-добритѣ синове на българския народъ, отъ неговитѣ професори, общественици и учители.

Въ това отношение въ послѣдно врѣме тушено е щастливо начало отъ професоритѣ при Софийския университетъ А. Иширковъ и Йорданъ Ивановъ. Първиятъ отъ тѣхъ написа съчинение „Запад-

нитѣ краища на българската земя, а вториятъ „Българетѣ въ Македония“ — двѣ цѣнни съкровища за българщината изобщо.

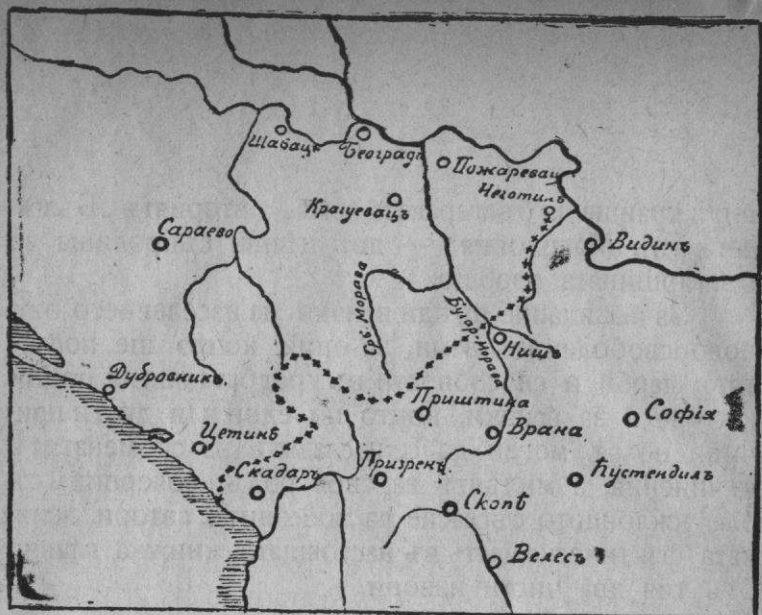
За назидание прѣди всичко на населението отъ новоосвободенитѣ земи, за ония, които ще посветятъ дарби и способности въ уредбата на тия родни кжтове и за всички, които по едни или други причини не сж могли да се насладятъ на споменатитѣ съчинения, а милѣятъ за своя родъ, почерпихъ съ благосклонното съгласие на любезнитѣ автори, всичката фактическа часть въ настоящата книжка главно отъ тия два чисти извори.

София, Декември 1915 г.

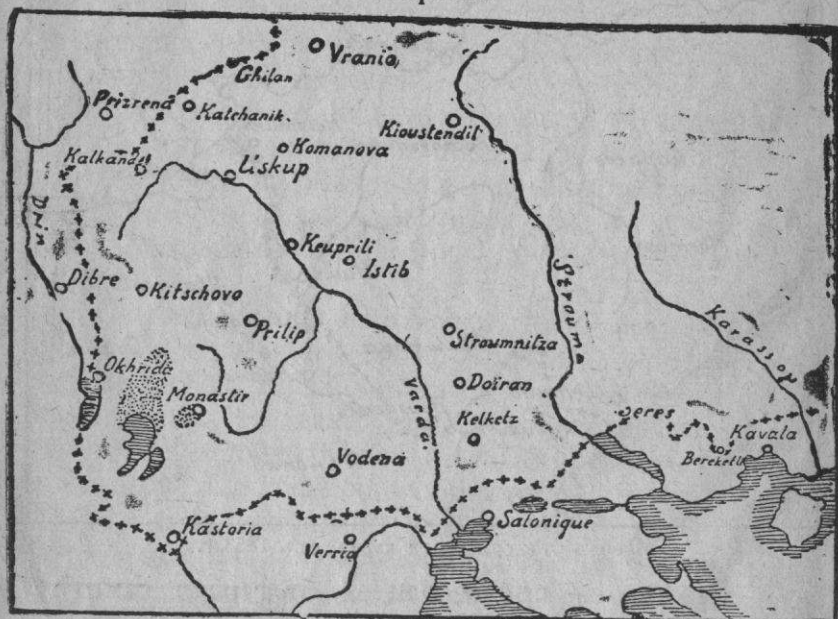

Изводъ отъ сръбската карта отъ 1853 г.

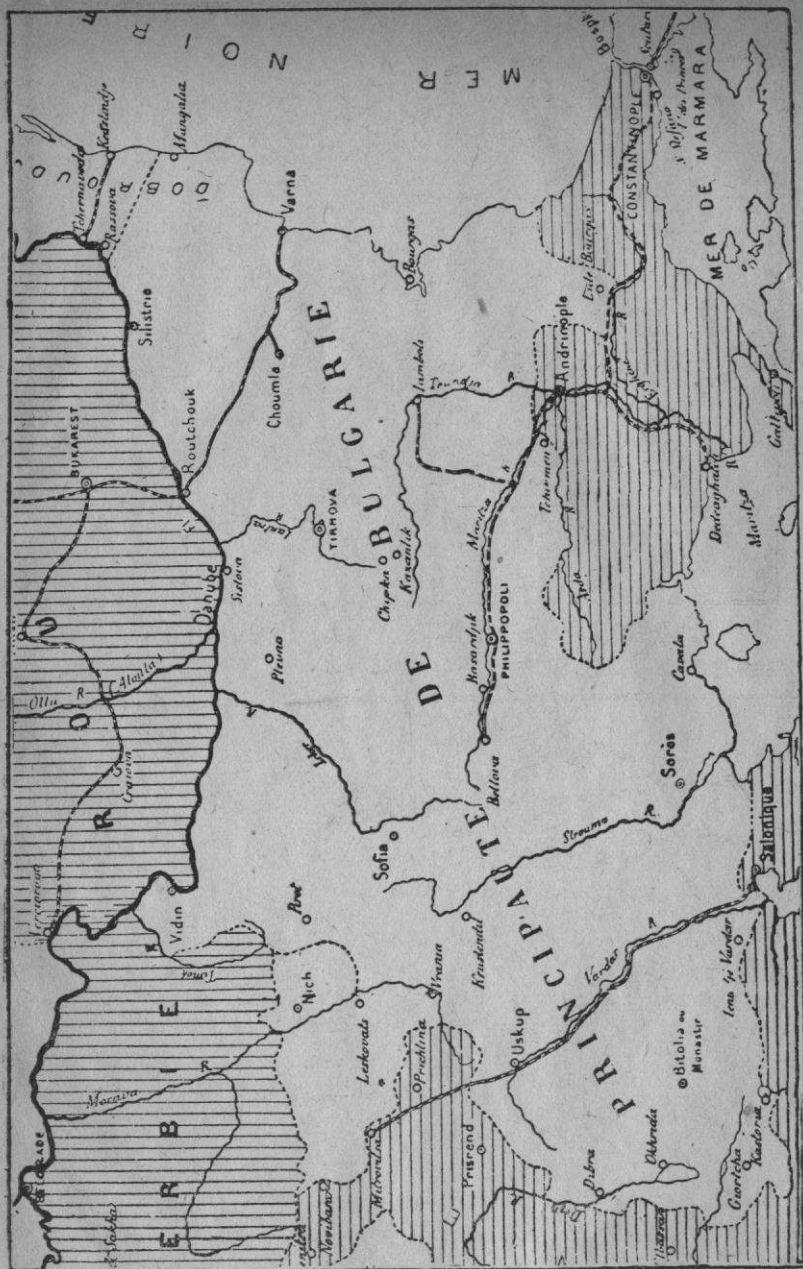
Ето що сж признавали за българско самитѣ сръбски учени въ 1853 година.

Сърбитъ отъ врѣмето на Давидовича признаватъ и Нишъ за български.

Ето коя земя признаватъ за българска Лежанъ и други учени европейци.

Карта приложена при Санъ-Стефанския договоръ, 1878г.

Това признаха тържествено за българско въ
1878 г. всичкитъ велики сили.

Цѣна 10 стотинки